

Hogy lettem beszélgető ember?*

A lelkek parasztja

Akárhogy kotorászom emlékeim alján, képtelen vagyok felvödrözni az első kortyot a feneketlen kútból, azt a szót, amellyel rátaláltam a beszélgetés ízére. Gondolom, az lehetett, hogy papa-mama, hiszen az ember azonosítani akarja környezetének azokat a szereplőit, akiktől életének minden pillanata függ. Utána pedig az a fogalom képződhetett meg bennem, hogy *nem*, és ebben már az értelem is fölsejlik: a saját akarát pislákoló felismerése.

Mint a Bibliát lelki szántóvetőként forgató földműves, tudni vélem az Írás alapján, hogy mi volt az első kijelentés, ami végigsuhant a fekete vizek és a sötétlő gomolygás süketnéma csendjében: „...mondta Isten: legyen világosság!” Ez héberül így hangzik: „Jöhi ór!” Vajon milyen nyelven *mondta* ezt a Teremtő, és kihez szólt? Van olyan felekezet, amely abból a vitából nőtt ki, amit az adott egyházon belül agyas atyafiak folytattak. Némelyikük saját nemzeti nyelvére esküdött, mások egy, csak a teremtésre használt isteni ősnyelvre tippeltek, és voltak olyanok, akik a hébert feltételezték. Mivel nem tudtak megegyezni, és mindegyikük csalhatatlannak érezte magát ebben részletkérdésben, elváltak útjaik. De beszélgettek, ahogy (legalábbis az istenhívő nyelvforgató így képzei és vallja) az Örökkévaló megtanította ezt nekünk. Mert mindent tőle tudunk, énekelni és hallgatni, háborúzni és szeretni, rombolni és építeni, születni, élni, meghalni, és legfőképpen szüntelenül vitatkozni vagy legalábbis beszélgetni.

Lelkész apám könyvtárában volt egy Gustave Doré metszeteivel illusztrált Biblia, melyet hosszan tanulmányoztam, és boldogan elidőztem Ádám és Éva – főképp az utóbbi – külleménél, meg általában az özönvíz által megítélt bűnös világ jelenetein, mert hisz az emberek ott is úgy mutatták magukat, ahogy Isten megteremtette őket, s tudvalevő, hogy az öltözködést az Úr csak később vezette be. Ha már „szólott” Isten, jöjjön az ellenség is! A kertben megjelent a kígyó, és beszédbe elegyedett Évával. A rövid interjúnak az volt a lényege, hogy a Mindenható csakugyan megtiltotta-e az embernek, hogy a fák gyümölcseit fogyassza. Az együgyű válasz után azzal folytatta, hogy Isten egy bizonyos fa kerülését azért rendelte el, mert az arról szakítható édesség az elmét különösen is fényezi, és a végtelenségig szélesíti az ember látókörét. Este persze jött az Úr az örökre levegőben rezgő kérdéssel: Ádám (ami embert jelent), hol vagy?

Nem idézem tovább a disputát, csak azt akarom érzékeltetni, hogy arról ugyan nem tudok számot adni, mi volt az én első szavam, pláne, hogy miképp kezdtem beszélgetni másokkal, de a világmindenségben elsőként

---

* Részlet a szerző *Hat beszélgetés* című, megjelenés előtt álló könyvéből – a szerk.

elhangzott diskurzus, íme, visszaolvasható. Innentől kezdve, a krónikás könyvektől a zsoltárokon át az evangéliumokig, minden arról szól, hogy mit kérdezőnk vagy válaszolunk a Láthatatlannal való találkozásainkban, az önmagunkkal folytatott vitáinkban és az összes többi *ádámmal* folytatott eszmecsereben.

Beszélni minden bizonnyal pedagógus édesanyámtól tanultam, ahogy ő volt az is, aki az írás alaki és tartalmi értékeire rávezetett. Azt hiszem, a beszélgetés is vele jött össze először. Apám inkább befelé forduló, hallgató ember volt. Nagyon komoly, már-már komor szolgája az Úrnak, aki ritkán nevetett, tréfált. Sosem fecsegett, és megtartotta a rábízott titkokat, a sajátjait is. Születésében vallástalan zsidóságot örökölt, az évtizedekkel ezelőtti kibeszélhetetlen szörnyűségről sokáig nem tudott beszélni. Pedig később előkerültek a történetek ilyesmikről, mint például, hogy nagyapám barátja, az akkori városparancsnok miként adta oda neki személyes pecsétjét, kipiszkálendő a papírtömődéseket a betűk mélyedéseiből. Ez szülte meg a nagy kamaszban a gondolatot, hogy az immár kipucolt stemplit ki kellene próbálni néhány üres lapon. Később ezek fölé kicsi házi guminyomdájával (melynek töredékét máig őrzöm) úgynevezett „nyílt parancsot” lehetett szövegezni. Ezzel egy nagyobb kör számára sikerült kenyeret vételezni vagy bizonyos ügyekben eljárni abban az időben, amikor a közigazgatás már alig-alig működött. A pecsét feletti olvashatatlan ákombákom aláírás nagy hatalmú főhivatalnokot sejtetett. Soha senki nem kételkedett. Némi bűnbánattal mondta azt is, hogy a fasori (mert abba a gimnáziumba járt) evangélikus parókiáról a családjukba is bejáratos hitoktató lelkész barátságát felhasználva mi módon emelt el több száz lepecsételt keresztelési űrlapot, és azokat miként osztogatták szét bajba jutott ismerőseik között. Magam inkább büszke voltam erre, és a „bűnt” nem az efféle kétségbeesett, életrel való tettekben, hanem a feje tetejére állt gonosz világ működésében láttam. Vele szorongtam, hallván, mi történt, amikor rajtuk ütöttek a nyilasok valami házbeli besúgás alapján, mert nem volt elég a maguk baja, katonaszökevényeket és zsidókat bűjtattak a földszinti, rejtélyesen megtarthatott lakásuk alatti gépműhelyben. Apámra maradt a feladat, hogy szóval tartsa a géppisztolyos gazembereket, míg a főbejárattal szomszédos cselédajtón az éppen fürdés miatt fenn tartózkodó bujkálók csendben kionshhattak. Nagyba néztem, hogy milyen előrelátó volt, vagyis inkább hogy mi mindent előre megérezett. Például e rajtaütés előtt megbeszélte az egyik unatkozó befogadottal, hogy olajozzák meg az ajtók zsanérját. És idejekorán egyeztessék, hogy mit válaszolnak a kérdésre, ha netán a nyilasok idegeneket találnak a lakásban.

*

Később azután mint nagy szórványt ellátó parókus, aki kész volt egyetlen emberért is útra kelni a legzordabb időben is, sok-sok élményt gyűjtött. Ezeket, néha, általában édesanyám bátorítására, fel is elevenítette nekünk. Ott volt például Sanyi bácsi, a hajdani kovács, a hatvanas évek közepétől pedig télesztág. Hű tagja a gyülekezetnek. Ha választania kellett, inkább „Isten

ügyét” tartotta szem előtt, mint a kétkezi munkát. Az *odafelvalókkal* akart törődni, nem a földiekkel. Lelkiismereti kérdésnek tekintette azt is, hogy minden keresményéből tizedet adjon az Úrnak. Történt egyszer, valamikor a hatvanas években, hogy valami amerikai ötlet nyomán elindítottak egy sokkerekes tréleren egy hatalmas szürke bálnát, amit egy óriási cirkuszi sátorral városról városra végigutaztattak egész Európán. A mutatványos porondhoz a nyírségi bámesz földművesek, városunk egyszerű emberei és a gyerekek is boldogan betértek.

Sanyi bácsi is tudomást szerzett róla, hogy Nyíregyházán megjelent a nagy hal. Ahhoz hasonló, ami Jónást elnyelte. Következésképp mint afféle bibliai illusztráció feltétlenül megérdemli a megtekintést. A derék kovácmester, aki az előző héten ötven forintért elvégzett valami munkát, úgy gondolta, hogy behozza biciklin huszonöt kilométerről az ezután járó öt forintot az egyházközség támogatására, s ha már kötelezettségének eleget kell tennie, egy füst alatt megnézi húsz forintért a „szentírási szemléltetést”. Sanyi bácsi családja persze átlátott a szitán. Ő pedig – mint mindig – keresztényi béketűréssel viselte a piszkálódásokat, de nem hagyta magát eltántorítani: márpedig a tizedet mihamarabb a maga helyére kell juttatnia. Néha nyaraltam náluk, s az efféle vitákban mindig megfigyeltem, ahogy kerek szemüvege mögül kicsit zavartan, de dacosan pislog, orra alatt pedig izgatottan ug-rándo-zik egy senki máséhoz nem hasonlítható bajuszka. Olyan volt, mintha egy függőlegesen tartott fogkeféből a belső sörtéket körömollóval kivágták volna, és csak a külső szálakat hagyták volna meg. A férfiúi díszért nyilván meg kellett dolgozni, de Sanyi bácsinak megérte. Részben e mindennapos piperézkedése miatt történt, hogy egyik unokája a szekérben látta meg a napvilágot, de hát oda se neki, végtére Jézus meg egyenesen istállóban született ugyebár?! Derék atyánkfia, vallásos életgyakorlatát szem előtt tartva, az utolsó pillanatig halogatta, hogy vajúdó Juliska lányát éjszaka a néhány kilométerrel odább lévő szülőotthonba kocsiztassa. (Veje amúgy azért vitte be hozzájuk az utolsó napokra az asszonyt a tanyáról, mert ellett a disznó, és azt nem lehet egyedül hagyni, nehogy már valami baja essék.) Sanyi bácsi ezen a hajnalon, amikor a nap a lánya jajgatására kelt fel, azt mondta, hogy ő bizony minden áldott reggel borotválkozik, aztán meg tart egy áhítatot. Hogy ne zavarja Juliska óbégatása, feltelepült a padlásra a Bibliájával és az énekeskönyvével. Amikor az megvolt, eszébe jutott, hogy komoly helyre csak vasalt ingben szabad menni, így hát csak azután fogta be a lovakat, hogy Erzsike néni faszenes vasalóval előállította a friss ingét. A kis Pityu pedig a szekéraljában látta meg a napvilágot.

Egy másik alkalommal – legalábbis a család meggyőződése szerint – az ördög azt súgta neki, hogy vegyen egy motorkerékpárt. Sanyi bácsi szerint viszont kizárólag missziós cél lebegett lelki szemei előtt: könnyebben eljut majd olyanokhoz, akiknek vigasztalásra vagy együtt imádkozásra van szükségük. Az ügynek, helyesebben az ügyletnek az volt az előzménye, hogy egy másik tanyasi parasztember, akinek a földje Sanyi bácsiék szomszédságában volt, kiment megforgatni a lucernáját. Egy háromsebességű kézi váltós, vénséges, de gyönyörű, Zündapp motorral érkezett. Hazamenet azonban

megmakacsolta magát a bádögöszvér, így emberünk engedélyt kért, hogy betolhassa masináját a tehénistállóba. A motor elbűvölő volt. Krómozott oldalú tank és reflektor, olajzöld váz és sárhányók, s a benzintartály oldala mellett fafogantyús sebváltó. És az illata! A rácsepegő olajtól enyhén égett kipufogócső és a gumik beszippantható aromája elvarázsolt bennünket. Titokban be-belátogattunk Misivel, Sanyi bácsi legkisebb fiával az istállóba, meglovagoltuk a motort, és berregtünk hozzá. Egyszer Sanyi bácsit is meglestük, amint nyeregbe pattant, és színes lelkével a száguldást vélelmezte. Nos, ekkor sugallta a gonosz a fülébe a nagy tervet. Az egyik közös ebéd alkalmával bejelentette, hogy motort akar venni, mert egyre nehezebben tud bekarikázni a városba istentiszteletre. A pogány lelkű család, Erzsike néniel az élen, úgy dicsérte a tervet, mint Szent Péter a szamarat, de Sanyi bácsi nem engedett. Vásárolt egy lemezevillás, együléses Csepelt. Első próbaútjára büntársat is keresett, s mivel senki nem vállalta a familiából, mint afféle naiv gyerek, én telepedtem a csomagtartóra erősített öreg bekecsre. Vagy ötszáz métert gurulhattunk a murvás úton, amikor ádáz kutyák rontottak ránk. Azok közül valók voltak, amelyek fajtájára illik az Írás: *kinn maradnak az ebek*, kívül a mennyek országán. A hitharcban edzett Sanyi bácsi derekasan rugdalta őket, de eközben elveszítettük az egyensúlyunkat (mert még a *keskeny útról* is könnyű letérni olykor). Hatalmas csörömpöléssel az árokban kötöttünk ki. Nyögdécselve ültünk a parton, a kutyák pedig elszaladtak, úgy látszik, nyertnek nyilvánították a játszmát.

6

Később sem volt áldás a motorkerékpáron. Történt, hogy egyszer a süldők széttéptek egy libát (mert nem csak sok lúd győz disznót, sok disznónak meg se kottyán egy liba). Erzsike néni Misit meg engem azzal bízott meg, hogy egy-egy tejfölös köcsögbe szedegessük össze legalább a tollakat, amik így talán még hasznosulnak valahogy. Közben Sanyi bácsi újabb motorozásra vágyott, de sehogy sem tudta beindítani a gépet. Felszólított minket, hogy toljuk be, mert nyilván a gyertya rosszkodik. Misi morogván, én engedelmesen loholtam a motor mögött. Egyszer csak kis barátom előrekiáltott: – Kinyitotta a benzincsapot? – Sanyi bácsi bólintott, de azért lenyúlt a bal térde környékén lévő szerkentyűhöz, és áttolta a reteszt. Jobb kezével a gázfogantyús kormányt tartotta. Ekkor a karburátoron át beáramlott az üzemanyag a hengerbe, a motor nagy röffnéssel beugrott, majd mint egy megseréltelt csavargó ebecske, felvonított, és száguldani kezdett elbillent testű lovasával a tyúktól felé. Nem most találom ki, csakugyan így volt: az asszony éppen a tojást szedte, s mikor a tragédiát felismerte, villámgyorsan letette a szakajtót az ól tetejére, és eliszkolt a közelből. Sanyi bácsi éppen telibe találta a górért, a motor a szanaszét szórt libatollak között pörgött, ő pedig ült a tyúktól romjai alatt a fejére dőlt tojásokkal. Isten útjai kifürkészhetetlenek, de mindig alkalmas próbatételt talál ki arra, hogy a helyes döntésre elvezessen bennünket. Sanyi bácsi ezután – noha nem teljesen értette, hogy az Úr miért nem támogatta a hit útján tett bátortalan próbálkozásait – nagy nehezen ráállt, hogy megszabaduljon a veszedelmes szerkezettől.

*

Más bokortanyákon is nyaraltam, s minden érdekelt, ami a paraszti világhoz köthető. Az is, ahogy vasárnap esténként összejöttek a környék gazdái, és a Bibliát magyarázták egymásnak. Ki volt téve egy bögre perselynek a háziszóttessel szépen letakart asztalra, és azt ültük körbe. Egyszer Belus bácsi is eljött közénk. Ő Jehova tanúja volt, és lelkesülten magyarázta az evangéliumi szakaszt, melyben Jézus azt mondja, hogy az Úr a magot csűrrebe takarítja, a polyvát pedig elégeti olthatatlan tűzzel. Ez arról szól, hogy a végső cséplésnél hogyan kerülnek megfelelő zsákba az ő felekezetének tagjai, a tévedésből nálunk igazságot keresők pedig miképpen lapátoltatnak a mindig éhes, lángoló kemencébe. Élveztem gyerekként, ahogy a gazdák bajszuk alatt morogva vitakoztak velem, és hangoztatták a maguk istenkegyelméről szóló meggyőződésüket.

Pali bácsi, a házigazdánk, huszár volt hajdan. Városunkban eredetileg két huszárlaktanya is volt, s a hatvanas években még egy esetleges mozgósítás alkalmával a katonaköteles gazdáknak lovaikkal kellett bevonulniuk. Nagy izgalommal töltött el a hatlábú hadi alakulatokról szóló beszámoló. Fent, a padláson Pali bácsi csákóját, kardját, csizmáját kerestem. Persze hiába. De hajlandó volt vidáman mesélni a régi időkről. Arról, hogy egyedül ő tudta megülni a Villám nevű csődört, s ez annyira bosszantotta a századost, hogy a lovardában az ügetés gyakorlása közben hosszú ostorával odapattintott a ló orrára. Pali bácsi leesett, és ezerszer le kellett írnia, hogy a lóról csak parancsszóra szabad a huszárnak leszállnia. Mint afféle értelmes parasztlegényt, hamar előléptették tizedessé. Egy nap a köpenyébe burkolózva ment vissza a városból. Az őrséget egy frissen őrvezetővé előléptetett lovas katona adta. Ezzel fogadta érkező társát, villámló szemekkel rámutatva az egy kis csontcsillagra: – Katona! Nem látta ezt? Tízszer elvonul előttem díszlépésben, tisztelegve! – Pali bácsi nem vitakozott, megtette oda-vissza az utat, majd hátradobta a köpenyét és rámutatott a két csontcsillagra, mondván: – Katona! Látja ezt? Huszonöt-ször elvonul előttem díszlépésben! – A szerencsétlen sorstárs mit tehetett, verte a talpát a kőhöz.

Pali bácsi apósa is huszár volt. Ő mesélte, hogy az első világháborúban épp ebédhez készülődtek volna, amikor szólt a kapitány, hogy a közelben mozgó az ellenség, és étkezés előtt még csapjanak oda. Kivágtattak, de balul sült el a dolog, mert lesből legéppuskázták őket. Mint utóbb kiderült, a századból mindössze ketten maradtak életben, az egyikük talán azért, hogy legyen apósa Pali bácsinak. Az illető, Jóska bácsi mozdulatlanul hasalt döglött lova mögött, mert valahányszor megmozdult, golyózápor zúdult felé. Ahogy így feküdt, azt látta, hogy a kis zöld fűszálak között egy hangyacsapat bábókat cipelve vonul. Azon tűnődött, hogy ő egy kis szerencséjével talán életben marad, sok-sok bajtársa viszont odaveszett, és a hangyák mit sem sejtenek az egészről. Milyen furcsa ez a világ! Amikor leszállt az éjszaka, elküszott a lótetemek és halottak között a közeli fasorba, és visszabotorkált az egységéhez. Akkor tudta meg, hogy kívülről még egyetlen ember élte túl az ütközetet.

Pali bácsi felesége, Zsuzska néni tanított meg arra, hogy nem kell bántani a bogarakat, és az sem biztos, hogy minden gazt ki kell tépkedni vagy le kell csapkodni, mert ott is olyan az élet, mint az emberek közt, nemcsak

jó szomszédaink vannak. Zsuzska nénit sokszor kérdeztem „miért” kezdetű mondattal. A gondolatai néha máshol jártak, és mindenre csak ühüm-ühümmel felelt. *Miért* kell a frissen odafialódott macskakölyköket kiszedni a ruhásszekrényből? (A sorsukra vissza se merek gondolni.) *Miért* kell minden reggel hajában főtt krumplit főzni a disznóknak? (Bizony néhány krumplitól megfosztottuk a hízókat; egy kis zsírral összetörve felséges lakoma volt ez.)

Emlékszem arra is, amikor Pali bácsi és az unokatestvére a gyümölcsfákat permetezte. A hordóba az istállóablak dobozából kék rézgálicot mertek, és erre húzták rá favödörrel a vizet, úgy, hogy hol egyikük, hol másikuk felállt a kávéra, és a gém hosszú rúdját fejő mozdulatokkal kezelték. Zsuzska néni egyszer arra jött ki, hogy én is állok fenn a gémeskút kávéján, és utánozom a férfiakat. Most is emlékszem beszűkült pupillájára és remegő hangjára: – Nem szabad ilyet csinálni, mert már attól is leránthat oda Jezsi baba, ha lenézel a gémeskútba. – Borzongva gondolok rá, hogy Zsuzska nénit egy elborult pillanatában évtizedekkel később, bizony magával rántotta a mélybe a délszláv hiedelemvilág gonosz vasorrú bábája.

Télen kevesebb volt az otthoni munka, és apám sorra látogatta tanyasi híveit. Egyik-másik gazda bejött érte szánkóval. Boldogok voltunk, ha mi is mehettünk. A lovak gőzölögtek, a csengettyű jelezte a járókelőknek a sikló szántalpak közeledését. A bunda alatt jó meleg volt, s a kis bokortanyákon hol egyik, hol másik háznál összegyűltek az emberek, énekeltek, imádkoztak, s meghallgatták az igehirdetést. Noha több helyen is megfordultunk egy-egy nap, édesapám soha nem ugyanarról a textusról prédikált, hanem mindig friss lelki eledelt tett hívei asztalára. Mi a bátyámmal – mi tagadás – bele-belealudtunk, de a délidőben vagy vacsora idején megcsörrenő tényérokra mindig felpattant a szemünk. Mindenütt disznót öltek ilyenkor, volt hurka, kolbász, pecsenye, és nem illett észrevennünk, ha a gazdasszony azzal a kötényével törölgette meg a ritkán használt porcelánt, amibe előzőleg az orrát fújta. Az emberek, ha beszélgetésre került sor, háborús emlékeiket idézték, vagy apáik idejét, amikor maguk is olyan legénykéek voltak, mint mi. Csodáltam kérges, nagy kezüket, cammogó járásukat, töretlen kedvüket, amivel mindig elindultak, ha fújta, ha esett, és tudták, mikor kell vetni, permetezni, boronálni, trágyázni vagy szántani. Igen, köztük tanultam, hogy „mindennek rendelt ideje van”. Ahogy ezt a Prédikátor bölcsessége mondja az Írásban. Az ember ellustálkodná, vagy a rossz időjárásra hivatkozva halogatná a tennivalók elvégzését, de a megfelelő idő elszalasztása nem adna aratást, gyümölcszedést, szüretet.

*

Édesapám egy papi békegyűlésen a hatvanas évek elején, mikor a Hazafias Népfront agitációs embere megtartotta előadását a téesszervezés egyedülállóan haladó eszméjéről, s a különböző felekezeti kollégák egymást túlcicitálva örvendeztek a világ feltartóztathatatlan haladásán, maga is szót kért. Elmondta, hogy a közgazdaságtanhoz nem nagyon ért, és lehetséges, hogy csakugyan a kor kiváló ötlete a gazdák szövetkezetbe segítése, de fájjalja, hogy sok helyen ez rendőri bátorítással történik, sőt Gutván bácsi nyakát

például megfogták hátul, s „udvariásan” azt mondták neki: – Itt írja alá, bűdös paraszt! – A teremben dermedt csend lett, apámat pedig másnap behívatta a helyi egyházi hivatal, ahol egy magából kikelt fő-fő illető előbb a kongruáját akarta letiltatni. Ezt az egyházi vagyoni államosítása utáni juttatást azonban édesapám hajdan elutasította, így mentő ötletként bevonatták a jogosítványát. Az indoklás pedig ennyi volt: tudja azt maga, hogy miért. Ez igaz, tudni csakugyan tudta. De nem adta fel, hanem születésétől fogva hordozott szívbetege ellenére négy éven át biciklin járta a környéket. Ezekre az utakra is elkísértük Péterrel, a bátyámmal. Emlékszem egy különösen hideg, csontpattintó télre, amikor az emberek azt terjesztették, hogy Szlovákia felől átjöttek a farkasok. Amerika őskorában volt erre egy szólásmondás is, hogy ilyen időben csak a varjak és a metodista lovas prédikátorok vannak az úton. Kalandos lelkemben az ordások veszedelmes képével karikáztam a nyeret keményen megülve Manda bokor felé a lőtéren keresztül apám és bátyám társaságában, amikor is a gyakorló lövészárkok felett üvegsimaságú jég feszült, s időnként ki is csúszott alólunk a drótszamar. Farkasok azonban nem jöttek. Másnap az iskolában mégis élénk hallgatóság előtt (talán ötödikes lehettem) elmondtam, hogy a fenevadak a néma, csillagfényes éjszakában megkörnyékeztek bennünket. Szájtátva hallgattak, és kíváncsiak voltak, hogy küzdöttünk meg velük. Előadtam, hogy eszembe jutott: a vadállatok félnek a tűztől, és szerencsére volt nálam egy doboz gyufa, és egy szálat fölsercintettem, és a ragadozók megfutamodtak. Zabolátlan fantáziám mesévé színezte a világot, amelyben boldogan voltam otthon, arra készülve, hogy ha felnövök, paraszt leszek. Ma is le tudnám írni, mi volt Pali bácsi tanuján, emlékszem, hogy nagy testű, türelmes huszárlovát Szilajnak hívták, bár kezes volt, mint a bárány, és időnként föl is rakott rá bennünket a gazda, s a sörényében kapaszkodva ügethettünk az udvaron. A nagy komondort Vitéznek, a fekete-fehér szukát Sajónak hívták. Még a tehenek neveire is emlékszem. A hideg sárra, amiben a disznóólhoz loholtam reggelente, vagy a padlásra, ahol tojásgyűjtés közben tele lett a fejem tyúktetűvel. Zsuzska néni petróleummal kezelte.

*

Jaj, miért is írom mindezt, hiszen csak arról kellene számot adnom, hogy hogyan lettem beszélgető ember. Merthogy azután magam is a lelkek parasztja lettem, a mustármagból nőtt nagy lombú fák és a földben elhalt gabonamagokból serkent kalászkok földművese. Mert „úgy van az Isten országa, mint mikor az ember elveti a magot a földbe. És alszik és felkél, éjjel és nappal, a mag pedig kihajt és felnő, ő maga sem tudja, miképpen...”

Így hát sok mindent átugorva jutok oda, hogy azzá lettem, amivé, és immár több mint ötven éve mindennap azt művelem, amit művelek. Rég az örökkévalóságban van apám, anyám, Pali bácsi, Zsuzska néni, Erzsike néni, Sanyi bácsi, elmúltak e világból a lovak és a kutyák. Az almáskertek fái elszuvasodtak, a házak fala bedől, vagy beszántották őket, én pedig mentem, mint édesapám – mert szórványlelkésként kezdtem – faluról falura, s oda jutottam, hogy magam sem mondhatok mást, mint a Mester: „...és a szegé-

nyeknek evangélium hirdettetik”. Az örömuzenet tényleg öröm volt nekem, s közben a szegények világa új ablakot nyitott a valóságra. Megértettem, hogy sem orvhalászatért, sem gallygyűjtögetésért – amit a rendőrök kedvtelven üldöztek és büntettek – én nem kárhoztathatom azokat, akiknek ez az életet jelenti. Közben hallgattam és hallgattam őket, Gyula bácsit, akinek olyan szép volt a hegedűjátéka, hogy amikor a felszabadító szovjet hadsereg onnan kelet felől megszállta Magyarországot, ő a Túr környékén a nyiretytyújével fogadta őket. Sok idő múltával is érzékenyülve gondolt vissza rá, hogy a repülő is leereszkedtek alacsonyra, és a pilóták kihajolva hallgatták az ő erős, gyönyörű játékát. A kérdéseimre, hogy mit húzott nekik, azt felelte, hogy minden orosz tiszt a „Horthy Miklós katonája vagyok én” kezdetű nótát akarta hallani.

De ott volt Jenő bácsi is, akit a seregben a cigány bajtársak vezetésével és tanításával bíztak meg. Olyanokat kellett csizmához szoktatnia, akik mindig mezítláb jártak, és sántikáltak a szokatlan katonaruházati elem viselése közben. Jenő bácsi pedig kitalálta, hogy a dolog azzal orvosolható, amivel a sánta lovat is el lehet adni: a jó lábat addig ütögetni egy bottal, mígnem a szegény patás arra is biceg, így nehezebben észrevehető, hogy valami sántít a járásával. Ekképpen a katonái is igyekeztek a jó lábuk érdekében a másikat is a csizmához szoktatni. Ott gyűltünk össze Jenő bácsi menyének egy helyiségből álló kicsi házában. A szoba makulátlan volt, a tapasztott padló mindig friss homokkal felhintve, és a boldogtalan asszony hűségesen, szótlánul, szomorú arccal várta, hogy egyszer talán hazatalál a férje, a Jenő bácsi fia. Én az ígét fejtegettem, Jenő bácsi pedig a történeteit mesélte, s azt gondolom, én lettem egyre gazdagabb. Ott gubbasztottak körülöttünk a pulyák is, és bár ugyanazt a mesét sokadszor hallgatták végig, mindig együtt izgultak a pergőtűzbe került Jenő bácsival, aki nagy beleéléssel adta elő, hogy amíg a vész el nem vonult, milyen iszonyatosan félt, milyen zihálva kapkodta a levegőt abban a szűk sziklahasadékban, amit hirtelenjében talált.

Ma már egyáltalán nem bánom, hogy az Úristen ehhez az ekeszarvhoz kötött engem. Hogy megtanított beszélni a politikai okokból elvett templom előtt az utcán, a hetvenes években, a villany nélküli vályogviskókban, őrizetesként és bíróság előtt, szónoki emelvényen és a parlamentben. Hogy megtanított beszélni és hallgatni. Nem is tudom, miért írom ezt mind, de valamit szólnom kell arról, hogyan is kerültem össze azokkal, akik – többnyire érdeklődésemet, együttérzésemet látva, érezve – el akarták mondani életük történetét vagy annak egy részletét.

Az első interjú Lujzával (Zizivel) éveken át folytatott beszélgetéseink foslányaiból összefűzött gyöngysor. Csodálatos asszony volt, gyönyörű, bátor, természetes, vidám. Százegy éves korában temették, 2024-ben. Nagyon szeretett élni, pedig mennyi-mennyi szörnyűségen ment át! Boldog volt, hogy valamikor a kilencvenes évei végén elmehettünk letekinteni a városra a Szabadság-szobor tővéből egy téli éjszakán, s együtt egyensúlyoztunk a tükörsima jégen. Kedvelte a pezsgőt és a muskotályt, és mielőtt élete utolsó állomására néhány napra kórházba került, szeretett volna még egyet pezs-

gőzni. A metszett pohárból ez már csak egy papír szívószállal sikerült, de azért az élet egy kortynyi öröme volt.

Vagy ott a másik beszélgetőtárs, a hajdani balassagyarmati túszerdráma tárgyalója, a pszichiáter főorvos, aki ugyan ateistának mondta magát, de egyrészt tele volt gyerekkora bibliás reformátusságával, másrészt szeretnék olyan bizonyos lenni a magam üdvössége felől, mint az övéről.

Az olvasó megismerheti a hajléktalan költőnő történetét is, aki úgy imádkozott Jézushoz, hogy: „Szólj már apádnak, hogy segítsen.”

Aztán ott a súlyos alkoholizmusából gyógyult csillagszemű Eszter, aki hajléktalankórházunkban lett képzett ápolónő.

Erzsike, aki bántalmazó kapcsolatban járta be Európát, máig börtönben ülő bűnöző férjével, és bár kislánya védelmében nem akarja többé látni a férfit, azon sóhajtozik, hogy szép család lehettek volna.

És végül Károly, aki mindennek ellenére fejébe vette, hogy ő igenis föltámasztja a kisgazdapártot.

Az évek során lassan megtanultam, hogy alig-alig szabad közbeszólnom, véleményt nyilvánítanom. Engednem kell, hogy az előre megfontolt tervtől abba az irányba kanyarodjék a mese folyama, amerre az elbeszélő vezet, ahogy a patakok és folyók is tudják az útjukat az értől az óceánig. A beszélgető ember legnagyobb tudománya a hallgatni tudás. A másik az átélés, hisz minden történetben ott találok magamat barátként, lovagként, kislányként a bicikli váza alatt taposva a pedált, a csomagtartón a moslékos fazékkal, vagy a fegyverekkel farkasszemet néző főorvos után cipelve az ételes kosarat, mert a fiúknak, ha bűnözők is, muszáj enniük, hisz az éhség a fejlődésben lévő testet agresszívvá teszi.

*

Immár kifelé tájékozodom ebből a forrón szeretett, földszagú, ezer hangon éneklő világból, befelé igyekezve a semmibe függesztett üvegfalú aranyvárosba, melynek minden kulturális, földrajzi és vallási égtáj felé három-három kitért szárnyú kapuja van órállók nélkül, hogy senki el ne tévessze a bejáratot, és hazataláljon. Mit mondok majd a küszöbön túl, szeretteim és az ősök ölelésében? Vagy egyszerűen csak jó lesz belélegezni a mindentudó csendet és ámulva szemlélni a valósággá lett álmot?